

La clàvia del botó

(ALDC, IV, 926. La clàvia del botó)

L'enunciat designa la 'peça de fusta o de metall, cilíndrica, que subjecta el cap del fusell dins el botó de la roda del carro perquè aquesta no surti'. La major part de noms tenen a veure amb el concepte 'clau'. Així *clavilla* prové de CLAVÍCULA 'claueta, peça comparable a una clau' (< CLAVE), amb les var. *cilavilla* 106, 115, 118, per palatalització de la *l* del grup CL-, *clevilla* 177, 183, 187, 189, 190, amb tancament de [a] > [e], augmentat en el cas de *clivilla* 68 (var. *crivilla* [de ferro] 69, amb dissimilació de laterals), per assimilació a la *i* tònica, *clivella* 112, per canvi de sufix o atracció paronímica de *clivella* 'esquerda'; *clàvia* (clàvia del fusell 114), amb retrocés de l'accent a partir de *clavia* 77, forma ioditzada (< *claviia* 24 < CLAVÍC(U)LA), semblantment a *boeria* > *bōria* > *bòria* 'raval, vinya a un coster' o *Casesnoves* > **Caenoves* > topònim *Cànoves*, *Cànoes*; i *clàviga* 86, 104, 109, 117, 121, amb inserció d'una -g- antihiàtica. Manifesten més clara la metàfora *clau* 9, 123, 146, els dim. *claueta* 33, *claveta* i el doble dim. *clavinyol* 65. La mateixa imatge, però a través del genovès, es troba en *xaveta* (s. XVII, com a terme d'artilleria), "per a fermar el fuell" 25, "per a fixar el fusell" 132, "per a aguantar el fusell" 138, del genovès *ciavetta*, dim. de *ciave* (< CLAVE); veg. PALDC, II, mapa 194.

Fan la mateixa funció de la xaveta altres mots, d'àrea més local, a partir del significat de 'ferret llarguer; barreta de ferro': *piu* < *piul* (var. *piuet* 180, *piulet* 184), deverbals de *piular*, pel so que emet la peça en giravoltar (veg. PALDC, III, mapa 388); *garrofeta* (var. *garroveta* 78), dim. de *garrofa* 173, 175, 176; *ganxet* 159, dim. de *ganxo*; *gangaia* 80, des de 'tascó'; *tascó* 27, 103; *falca* 93; *cunya* 178 (← cast. *cuña*); *pitja* 98, postverbal de *pitjar* (per a aquests mots, veg. també PALDC, II, mapa 194); *agulla* 69 i el seu dim. *agulleta* 108, 111, 116; *passador* 115, der. de *passar*; també a partir de 'anella' (*argolla* 165).

La posterior substitució de la xaveta per una peça roscada ha donat lloc als significants: *morteret* 73, 75-77, 79, 82, der. de *morter* ("apreta sa boixa" 76; "va roscat an es cap des fuell perque sa roda no sùrtia" 82); *sombreret* 73, 75, 78, 80, 81, dim. de *sombrero* (← cast.), que també es deia *capellet* amb un terme més genuí (DCVB); *escrua* 1, 3, 6, 13, 15 ← fr. ant. *escroue* (s. XVI), fr. mod. *écroue*, der. de SCROFA 'truja', per metàfora de la vulva de l'animal.

Peçonera (var. *piçonera* 156, *peçonera del lleix* 177), der. de *peçó* 186, un i altre, manlleu al cast. o a l'arag. *pezón*, *pezonera*, on són der. del llat. vg. PECCIOLUS, contracció de PEDICULUS 'peuet', amb canvi de suf.

Des d'una perspectiva geolingüística, *clàvia* i els seus cognats s'estenen pel Principat; el genovesisme *xaveta* ocupa les Balears, l'Alguer i una porció del nord-occ.; *piu* i *peçonera* es troben a l'àrea de transició tortosinoval. i val., on, a més de reaparèixer *clàvia*, *garrofeta* manifesta paral·lelisme amb el mall. Són mots normatius (sense precisió semàntica) *clàvia*, *clavilla* i *xaveta*, des del DG_I, 1932.

